

Jadwiga Cieszyńska: Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2001 ss. 136.

Kto i w jaki sposób może skutecznie pomóc dziecku z trudnościami w czytaniu i w pisaniu? Dysleksja jest przedmiotem zainteresowania specjalistów wywodzących się z kilku dyscyplin naukowych, którzy w procesie diagnozy, terapii i profilaktyki specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu uczestniczą w różny sposób – adekwatnie do posiadanych kwalifikacji zawodowych. Mimo interdyscyplinarnego sposobu podejścia do problemu, co uwidacznia się zwłaszcza na etapie diagnozowania zaburzeń dyslektycznych, uzasadnione jest pytanie o kompetencje osoby pracującej z dzieckiem na co dzień. Czy może to być logopeda? Czy lepiej żeby był to psycholog? Pedagog? Reeducator specjalizujący się w tej problematyce? Nauczyciel języka polskiego w klasie, do której dziecko uczęszcza?

Książka Jadwigi Cieszyńskiej nie jest głosem w sporze o kompetencje, niemniej jednak zawiera określoną wizję osoby pomagającej dziecku pokonać trudności: *t e r a p e u t y*, który – w duchu teorii austriackiego filozofa V. E. Frankla – postrzega dziecko podmiotowo i całościowo: organizuje proces terapeutyczny na zasadzie współdziałania z dzieckiem, buduje relacje partnerskie i nie ogranicza się przy tym do problemu, z którym dziecko zgłasza się na zajęcia. Terapeutą takim może być logopeda. Doświadczenia dwudziestoletniej praktyki logopedycznej – zajęć terapeutycznych z dziećmi dyslektycznymi, a także z innymi dziećmi mającymi problemy z opanowaniem czytania i pisania (z dziećmi niesłyszącymi, dziećmi z alalią i dyslalią oraz dziećmi o obniżonej sprawności umysłowej) – pozwoliły Jagodzie Cieszyńskiej wypracować własny sposób postępowania logopedycznego, mający swe źródła w psychologii humanistycznej, językoznawstwie kognitywnym oraz socjolingwistyce. Gorąco zachęcam do lektury *Nauki czytania* [...], w której Autorka podzieliła się wiedzą zdobywaną przez siebie krok po kroku, w stałym kontakcie z teorią i praktyką.

W tej najnowszej publikacji Jagody Cieszyńskiej czytelnik znajdzie przede wszystkim:

- omówienie problematyki trudności w czytaniu i pisaniu w aspekcie profilaktyki dysleksji, z położeniem akcentu na diagnozowanie rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym w celu wyłonienia i objęcia opieką dzieci „ryzyka dysleksji”;

- projekt procedury postępowania diagnostycznego, ujmującego w sposób całościowy rozwój umysłowy i fizyczny dziecka, a przez to pozwalającego logopedzie na rozpoznanie trudności dziecka, będące punktem wyjścia przy konstruowaniu optymalnego, indywidualnego planu terapii;

- prezentację własnej metody nauki czytania, której skuteczność została sprawdzona w praktyce w czasie wieloletnich zajęć prowadzonych w Zespole Diagnozy i Terapii w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niesłyszących w Krakowie.

Autorka adresuje swą książkę do logopedów, reeducatorów oraz nauczycieli. Poleca również lekturę rodzicom zainteresowanym wspólnymi ćwiczeniami z dzieckiem. Sądzę, że grono czytelników będzie szerokie z uwagi na wartość merytoryczną pracy, jak również ze względu na przystępny język oraz sposób omówienia tematu, które sprawiają, iż książka nie jest trudna w odbiorze.

Trzy pierwsze rozdziały („Dysleksja – ustalenia terminologiczne”, „Nauka czytania w świetle badań naukowych”, „Mózgowa organizacja funkcji językowych”) mają charakter wstępny. Są krótkie, rzeczowe i spójne. Autorka zrezygnowała z obszernego omówienia teoretycznych podstaw nauki czytania i pisania – przegląd polskich i zagranicznych badań w tym zakresie czytelnik może wszakże odszukać w rozprawach uznanych polskich badaczek: Marty Bogdanowicz oraz Grażyny Krasowicz-Kupis. Przywołując najważniejsze fakty, powszechnie przyjmowane definicje i terminy, J. Cieszyńska pokazuje natomiast, że różnorodność problemów spotykanych w codziennej pracy z czasem poddaje weryfikacji rozpowszechnione poglądy i ustalenia teoretyczne: pozwala głębiej rozważyć problemy oraz dostrzec mylące uproszczenia i niejasności. Autorka dzieli się swoimi wątpliwościami i stawia ważne pytania. Rozdział pierwszy uwzględnia problem definicji dysleksji oraz przynosi opis objawów trudności w czytaniu w ujęciu psychologicznym oraz językoznawczym, objawów trudności w pisaniu oraz specyficznych trudności w uczeniu się u dzieci dyslektycznych. Rozdział drugi zawiera poglądy językoznawców, psychologów, socjologów, pedagogów i logopedów odnośnie do nauki czytania (z naciskiem na wczesną naukę czytania), rozdział trzeci – aktualne informacje z badań nad mózgową organizacją funkcji językowych.

Zagadnienia diagnozy mieszczą się w dwu kolejnych rozdziałach: „Diagnozowanie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym” oraz „Diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu”. Autorka zaleca diagnozowanie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, stojąc na stanowisku, że działania profilaktyczne, które winny znacznie wyprzedzać naukę czytania i pisania, pożądane są już w grupie pięcioletnich zagrożonych dysleksją. Wyłonienie takiej grupy w porę i podjęcie oddziaływań terapeutycznych jest optymalnym rozwiązaniem dla dzieci „ryzyka dysleksji”. Zdaniem J. Cieszyńskiej logopeda (nauczyciel czy reedukator) powinien samodzielnie przeprowadzić szereg prób diagnostycznych, by w możliwie najpełniejszy sposób poznać możliwości i ograniczenia swoich podopiecznych. Autorka podkreśla, że diagnoza musi obejmować dwa aspekty funkcjonowania dziecka: instrumentalny (możliwości intelektualne i wykonawcze) oraz – aby ocenić stopień realizacji posiadanych możliwości instrumentalnych – aspekt motywacyjny.

Procedura badania diagnostycznego ustalona przez J. Cieszyńską obejmuje badanie:

- a) sprawności motorycznej (dużej motoryki, sprawności manualnej, prakcji oralnej),
- b) lateralizacji (dominacji oka, ręki, nogi, zakończone badaniem koordynacji wzrokowo-ruchowej),
- c) spostrzegania wzrokowego (analizy i syntezy wzrokowej),
- d) spostrzegania słuchowego (w próbach dotyczących: identyfikowania i rozróżniania dźwięków, słuchania dźwięków mowy, rozróżniania opozycji fonologicznych),
- e) umiejętności językowych (w zakresie systemu fonetyczno-fonologicznego, semantycznego i syntaktycznego),
- f) operacji myślowych (w próbach badających: umiejętność szeregowania, umiejętność przeprowadzania klasyfikacji na materiale tematycznym i atematycznym oraz myślenie przyczynowo-skutkowe),
- g) pamięci (z uwzględnieniem pamięci symultanicznej i sekwencyjnej).

W poszczególnych paragrafach odnoszących się do badania wskazanych wyżej sfer zamieszczono liczne przykłady prób diagnostycznych wraz z instrukcjami i obrazkami bądź opisem potrzebnych pomocy, a także szereg wskazówek dotyczących przeprowadzenia badań oraz analizy i interpretacji uzyskanych wyników. Jestem przekonana, że pomysły tu zawarte będą bardzo użyteczne dla osób pracujących z dziećmi.

Powyższe próby mogą być również wykorzystane w stosunku do dzieci, które podjęły naukę czytania i pisania. Autorka podkreśla, że logopeda, diagnozując dziecko mające trudności w opanowaniu czytania i pisania, nie może opierać się wyłącznie na badaniu tych właśnie czynności. Musi ocenić poziom rozwoju poszczególnych funkcji psychicznych. Ocena tych funkcji jest równie ważna przy konstruowaniu programu terapii, jak zbadanie umiejętności czytania i pisania.

Część diagnostyczną zamykają próby służące do oceny umiejętności czytania i pisania opracowane dla uczniów z klas I i II przejawiających trudności w tym zakresie. Umiejętność czytania pro-

ponuje się mierzyć liczbą bezbłędnie wykonanych zadań przyporządkowanych etapom o narastającym stopniu trudności (Etapy: I. Czytanie samogłosek, II. Odczytywanie sylab otwartych, III. Odczytywanie sylab zamkniętych, IV. Odczytywanie pseudowyrazów zbudowanych z samogłosek i sylaby otwartej, V. Odczytywanie pseudowyrazów zbudowanych z dwóch sylab otwartych, VI. Odczytywanie sylab rozpoczynających się i zakończonych spółgłoską, VII. Odczytywanie pseudowyrazów zbudowanych z dwóch sylab zamkniętych, VIII. Odczytywanie sylab zawierających zbitki spółgłoskowe). Badanie umiejętności czytania kończy praca z tekstem, po czym następuje, nawet przy pozytywnych rezultatach, badanie umiejętności pisania (przepisywania, pisania z pamięci i ze słuchu).

Tak zaprojektowana metoda badania umiejętności dziecka ściśle koresponduje ze stosowanymi od lat przez Autorkę metodami terapii ukierunkowanymi na opanowanie czytania. Zostały one omówione w ostatnim rozdziale – pt. „Praca terapeutyczna z dziećmi z trudnościami w czytaniu i pisaniu”. Przedstawiono w nim kolejno: zasady terapii, wybór ćwiczeń ogólnorozwojowych przygotowujących do nauki czytania i pisania oraz własną metodę nauki czytania. Proponowana metoda może być postrzegana jako rodzaj terapii, została bowiem silnie osadzona nie tylko na gruncie koncepcji językoznawczych, ale również psychologicznych, w tym w psychoterapii. Kluczowymi założeniami metody były: z punktu widzenia językoznawczego i logopedycznego – integracja kształcenia językowej sprawności systemowej ze sprawnościami: pragmatyczną i sytuacyjną oraz rozwijaniem kompetencji kulturowej dziecka, oraz – z punktu widzenia psychologii – rozwijanie sfery emocjonalno-motywacyjnej poprzez zaangażowanie dziecka w proces terapii oparty na naprzemienności pełnionych przez nie ról: nauczanego i uczącego. W ostatnim rozdziale Autorka prezentuje swoją metodę pracy, szczegółowo charakteryzując kolejne etapy oddziaływania terapeutycznego: etap I – od samogłosek prymarnych do sylaby otwartej, etap II – od sylaby otwartej do pierwszych wyrazów, etap III – czytanie sylab zamkniętych, etap IV – czytanie nowych sylab otwartych i zamkniętych, etap V – samodzielne czytanie tekstów. Do zapoznania się z propozycjami J. Cieszyńskiej powinny zachęcić praktyków sukcesy odnoszone w pracy tą metodą z dziećmi z różnymi zaburzeniami rozwojowymi, w tym także w przypadkach autyzmu.

Surdologopedów odsyłam w tym miejscu do wcześniejszej publikacji J. Cieszyńskiej – pt. *Od słowa przeczytanego do wypowiedzianego. Droga nabywania systemu językowego przez dzieci niesłyszące w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2000), w której problematyka nauki czytania została szeroko omówiona w kontekście kształcenia języka u dzieci niesłyszących.

Bibliografia, dająca świadectwo wielokierunkowych poszukiwań twórczych Autorki, oraz Aneks zamykają pracę. Zawartość Aneksu ucieszy, jak sądzę, wielu terapeutów. Bogaty zestaw zadań stosowanych w diagnozie i terapii jest bardzo inspirujący.

Dzięki publikacjom doświadczonych specjalistów, od lat głęboko tkwiących w problematyce zaburzeń mowy oraz dysleksji, łatwiej jest osobom ze skromniejszym doświadczeniem zawodowym – a do grona takich osób należę i ja – budować swój warsztat pracy. Serdecznie dziękuję Pani Jadwidze Cieszyńskiej za podzielenie się swoją wiedzą.

Aneta Domagała

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego